

Școala română din Paris (Fontenay-aux-roses) – file semnificative din istoria unei instituții românești dispărută în negura timpului

Vasile-George URSU

Abstract

The beginning of the twentieth century was strongly marked by the First World War. Among the unexpected results of this conflagration we can observe an exponential growth of cultural relations between the states involved in the conflict on the same side. If we explicitly look at the Romanian-French cultural relations from this perspective, it becomes obvious that we are dealing with an exceptional example of cultural collaboration on the European continent. The first concrete step of this process was the signing in Bucharest of The Poincaré-Angelescu Educational Convention on June 15, 1919, a document according to which the French state provided its support for the consolidation of Romanian education, especially in the new provinces that entered the Romanian state. Thus, in Bucharest, the French university mission was created as a separate entity as a result of this convention. Later, in 1924, it was reorganized into the French Institute of Higher Studies. Through these two concrete actions, the French state took the initiative and offered its promised support for its "Latin sister in Eastern Europe". In the same period, the actions of the Kingdom of Romania in this sense were much slower and more indecisive, requiring a private initiative of the historian N. Iorga. This initiative led to discussions held in Bucharest concerning the establishment of two Romanian Schools in France and Italy. In the case of the Romanian School in France, the historian N. Iorga took care of all the organizational efforts aimed at establishing this institution, e.g.: choosing a building in the picturesque suburb of Paris – Fontenay-aux-Roses, which he bought on behalf of the Romanian state, proposing a special law for creating these schools in the Romanian Parliament, lobbying and negotiating in the French political milieu, seeking all the available ways to make sure the project was fulfilled, and supervising the entire educational process for the rest of his life. The official inauguration of the Romanian School in Fontenay-aux-Roses took place on June 1, 1922. Since then, this locality and the school had become the most important places for Romanian students in France. The functioning of the school facilitated the access of Romanian doctoral students in the humanities to the resources indispensable for study and research, while most of the Romanian historians with important works written during the interwar period benefited from scholarships there. The establishment of the communist regime destroyed this institution dedicated to Romanian education, first by closing its gates and then by selling the whole establishment. After the sale, in the years to come, the buildings of the institution were demolished. Instead, modern facilities were constructed. Thus, the spirit of the Romanian School in

France disappeared. In 1997, a proposal was put forward to revive this interwar project in the Romanian Parliament. However, this proposal was rejected due to the negative opinion of the specialized parliamentary commissions. After this event, the possibility was never discussed again.

Key-words: Romanian School in France, Nicolae Iorga, Fontenay-aux-Roses, Romanian Culture, Research Scholarships.

Legăturile culturale dintre Franța și România, în perioada interbelică, au cunoscut un continuu trend ascendent, iar istoricul N. Iorga (1871-1940), unul dintre intelectualii români apropiați de inteligența franceză, alături de care se formase, a reprezentat un filon invariabil și de primă importanță al acestui proces. Finalul Primului Război Mondial oferea continentului european împrejurări speciale pentru reclădirea legăturilor culturale internaționale. În acest context, istoricii V. Pârvan (1882-1927) și N. Iorga au considerat oportun și necesar să construiască, la Roma și Paris, două instituții academice, denumite „școli”. Obstacolele ivite până la funcționarea efectivă a celor două instituții au fost multiple și procesul a fost anevoios. Cele două instituții aveau ca principală atribuție adăpostirea și îndrumarea tinerilor români meritoși, ce absolviseră studiile de licență („de diplomă”, după denumirea epocii) în România și care căutau institute de cercetare în care să se specializeze în domeniile doctorale din spectrul științelor umaniste¹. Tezele pregătite în urma acestor stagii bursiere urmau să fie susținute în România, iar în acest mod, în mediul celor două școli, au fost pregătite multe dintre studiile istorico-umaniste de primă importanță ale perioadei interbelice. Istoria celor două instituții și organizarea internă au reprezentat problematici de cercetare istoriografică pentru câțiva istorici recunoscuți în istoriografia ro-

Fotografia nr. I – Istoricul N. Iorga (1871-1940) unul dintre prietenii cei mai apropiați ai geografului francez E. de Martonne.

Sursă: „Cele Trei Crișuri – Anale Culturale”, Anul XVII, nr. 1-2 - ianuarie-februarie 1936, Editura „Scrisul Românesc” din Craiova, Oradea, 1936, p. 23.

¹ L. Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă. Tineri din spațiul românesc la studii în străinătate (1864-1944)* (Cluj-Napoca: Editura Limes, 2006): 208.

mânească, respectiv: P. Țurlea², L. Nastasă-Kovacs³, Veronica și Șerban Turcuș⁴ sau pentru istoricul francez Jean-Yves Conrad⁵. În ciuda acestor realizări de primă importanță pentru istoria celor două instituții, momentele inaugurărilor și contextul în care se ajunge la aceste rezultate au beneficiat de spații limitate, cercetările axându-se în special pe aspectele ce țin de specificul schimburilor cultural-educaționale. Pentru Școala Română din Franța, dispărută între timp sub lăma buldozerelor și asupra căreia ne vom axa în cadrul prezentului articol, anumite aspecte specifice ce țin de mediul intern vor rămâne o enigmă. De asemenea, modul în care instituția a fost creată și a funcționat până la instaurarea definitivă a molimei comuniste reprezintă – și va reprezenta – un punct de interes pentru istoriografia românească. Memoriile și considerațiile creatorului acestei instituții, istoricul N. Iorga, reprezintă, de asemenea, o sursă de informație de primă importanță, ce trebuie analizată luând în calcul subiectivismul specific scrierilor memorialistice.

Așa cum menționam anterior, finalul Primului Război Mondial a facilitat reorganizarea legăturilor culturale dintre statele implicate sau neimplicate în conflict, motivele din subsidiarul acestui proces fiind reprezentate de evitarea unor noi conflicte de această amploare și consolidarea pozițiilor geostrategice prin utilizarea diplomației culturale. Urmărind exclusiv filonul româno-francez al acestor demersuri, constatăm un context internațional româno-francez și franco-român mai mult decât favorabil. Astfel, la finalul anului 1917, la Paris sosea o delegație universitară românească ce a beneficiat de atenția mării majorități a intelectualilor și politicienilor francezi. Drept răspuns la această vizită, la aproape 2 ani de la vizita românească, în luna iunie 1919, la București a sosit o misiune universitară franceză ce a semnat, în data de 15 iunie, prin liderul delegației, profesorul L. Poincaré, Convenția „Poincaré-Angelescu”⁶ pentru sprijinirea învățământului românesc. Sprijinul acordat de statul francez pentru mediul educațional românesc, în baza acestei convenții, cuprindea și posibilitatea de construire a unor proiecte educaționale comune, astfel luând naștere proiectul Școlii Române din Franța. În aceeași perioadă,

² Petre Țurlea, *Scoala română din Franța* (București: Editura Academiei Române, 1994).

³ Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă ...*, 208.

⁴ Veronica Turcuș, Șerban Turcuș, *Între cultură, șantaj și spionaj. Accademia din Romania la crepuscul (1947-1955) - Studiu și documente* (Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2017).

⁵ Jean-Yves Conrad, „Nicolae Iorga și elevii Școlii Române din Paris, la Fontenay-aux-Roses”, *Biblioteca Bucureștilor*, Anul al VI-lea, (2003), I.

⁶ Convenția a fost semnată de șeful misiunii universitare franceze, fizicianul francez Lucien Poincaré (1862-1920) – frate președintelui francez Raymond Poincaré (1860-1934) și de profesorul dr. Constantin I. Angelescu (1869-1948), ministrul instrucțiunii publice și reformatorul învățământului românesc interbelic.

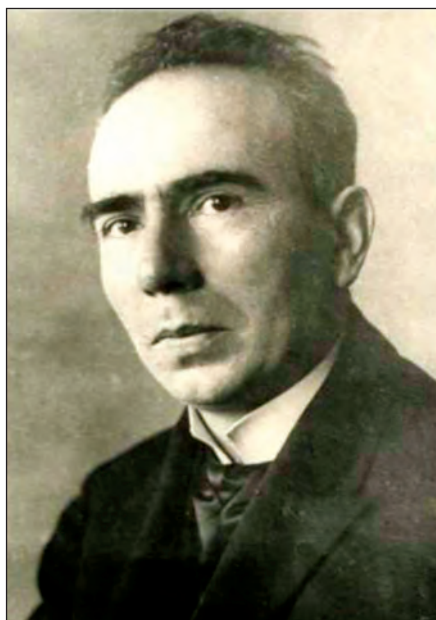
istoricul V. Pârvan a conceput un proiect similar pentru mediul academic româno-italian. După dezbaterile ideilor în cercurile intelectuale apropiate de cei doi istorici fondatori, cele două proiecte au căpătat nuanță legislativă, iar cele două școli au fost aprobate din punct de vedere legislativ printr-o lege specială votată de Parlamentul României, în luna august 1920. Legea ce a fost ulterior promulgată prin Decretul Regal nr. 4285 din 22 octombrie 1920⁷. Proiectul de inițiativă legislativă al celor două școli a fost realizat de parlamentarul N. Iorga, cele două instituții academice urmând să aibă secție de studii arheologice, secție de studii istorico-filologice și secție de arte frumoase⁸. Principalul deziderat al acestor „școli”, conform proiectului legislativ inițial, era reprezentat de contribuția „*la strângerea legăturilor cu lumea apuseană pe tărâm științific, iar pe de altă parte să extindă contactele cu viața socială și cultura Occidentului*”⁹. Spre deosebire de proiectul inițial, proiectul legislativ final al acestor școli prevedea, cu privire la organizarea internă, faptul că acestea vor avea alte secții în domenii complementare, precum:

I. Secție pentru studiile de istorie și filologie a popoarelor romanice;

II. Secție pentru continuarea studiilor universitare de specialitate la acele discipline care nu se predau în România;

III. Secție pentru cultivarea artelor¹⁰.

Stagiile de specializare aveau durata de un an existând totuși posibilitatea ca acestea să fie prelungite pentru doi ani, iar studenții beneficiari nu puteau fi decât cei recomandați de instituțiile naționale de învățământ superior¹¹.

Fotografia nr. II – Istoricul V. Pârvan
(1882-1927).

Sursă: https://upload.wikimedia.org/Vasile_Parvan (accesat în data de 29 martie 2019)

⁷ Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă ...*, 208.

⁸ I. Traia, „Viața și activitatea eruditului cărturar bănățean Ioachim Miloia,” *Administrație românească arădeană Studii și comunicări din Banat – Crișana*, Doru Sinaci, Emil Arbonie(coord.), vol. al VI –lea (Arad: „Vasile Goldiș” University Press, 2013): 292.

⁹ Traia, „Viața și activitatea eruditului cărturar ...”, 292.

¹⁰ Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă ...*, 208.

¹¹ Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă ...*, 208.

Fotografia nr. III – Politicianul francez Léon Bérard, ministrul instrucțiunii publice în anul 1919 și în perioada 1921-1924.
Sursă: https://upload.wikimedia.org/Vasile_Parvan (accesat în data de 29 martie 2019)

Legea de înființare mai prevedea ca directorii acestor școli să fie numiți pe viață, sub pretextul prevenirii situațiilor în care aceste instituții ar putea să intre sub influența jocurilor politice, însă situația a devenit arbitrară, cel puțin în cazul Școlii Române din Franța, unde director al instituției a fost numit istoricul N. Iorga¹². În aceeași lege de înființare, cu privire la Școala Română din Roma, s-a stabilit ca director al acesteia să fie istoricul și arheologul V. Pârvan¹³, o personalitate recunoscută în științele umaniste la nivel internațional. În mod practic, în acest mod, fondatorii celor două instituții vegheau la buna desfășurare a proiectelor pentru care militase în anii anteriori. Această situație a creat nu-

meroase animozități, existând intelectuali români ce considerau cele două conduceri drept trecerea unor probleme educațional – statale în plan privat.

Aflat la Paris, la începutul anului 1921, istoricul român N. Iorga se va ocupa personal, alături de politicianul francez Léon Bérard (1876-1960) – ministrul francez al învățământului în această perioadă–, de demersurile de înființare al școlii românești. Grație acestor demersuri, în data de 18 ianuarie 1921 lua ființă din punct de vedere legislativ francez Școala Română din Paris, în pitorescul orășel Fontenay-aux-Roses¹⁴. După înființarea legislativă, intrarea efectivă în activitate a instituției românești va avea loc în perioada următoare, procesul fiind unul marcat de câteva vicisitudini birocratice și logistice. În toamna aceluiași an, istoricul român a susținut o conferință la Fontenay-aux-Roses¹⁵, acesta fiind primul act cultural românesc din localitate, însă pentru ca studenții români, cei pentru care fusese creată, să aibă acces la instituție va mai trece o perioadă

¹² Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă ...*, 208.

¹³ Traia, „Viața și activitatea eruditului cărturar ...”, 293.

¹⁴ N. Iorga, *Cugetări* (București: Editura Tineretului, 1972): 298.

¹⁵ A. Stănculescu-Bârda, *N. Iorga - Concepția istorică* (Craiova: Editura Sitech, 2011): 31; A. Stănculescu-Bârda, *Nicolae Iorga, așa cum l-au cunoscut - Amintiri inedite adunate și prezentate* (Bârda: Editura „Cuget Românesc”, 2012): 27.

de timp. Cu privire la aceste momente N. Iorga a publicat în revista „Cele Trei Crișuri – Revistă de Cultură” din luna iulie 1923 articolul intitulat „Școala Românească din Fontenay-aux-Roses”, în cadrul căruia a explicat cum s-a ajuns la această realizare meritorie pentru cultura românească:

„Printr’o lege votată în 1921, după propunerea mea, s’au înființat pentru strângerea relațiilor cu latinitatea apuseană două „școli” românești, pentru cercetări în arhive și biblioteci, precum și pentru contactul cu cultura și viața socială a Occidentului cu aceeași rasă cu noi, în Franța și în Italia”¹⁶.

Locul ales pentru așezarea acestei instituții a fost imobilul cu numărul 48 de pe strada Châtaigniers¹⁷ din localitatea Fontenay-aux-Roses, la aproximativ 5 km de Paris, într-un imobil achiziționat de N. Iorga în contul statului român¹⁸. Se pare că istoricul român a ales acest loc urmând sfatul prietenului său, istoricului Ferdinand Lot(1866-1952), ce locuia în același orașel, pe strada Boucicaut, la imobilul cu nr. 53¹⁹. „Ziarul ”Le Temps” din data de 3 iulie 1922 consemna evenimentul de inaugurare a Școlii Românești și amintea întreaga desfășurare a momentului festiv”. Conform publicației, scopul noii instituții academice era acela de:

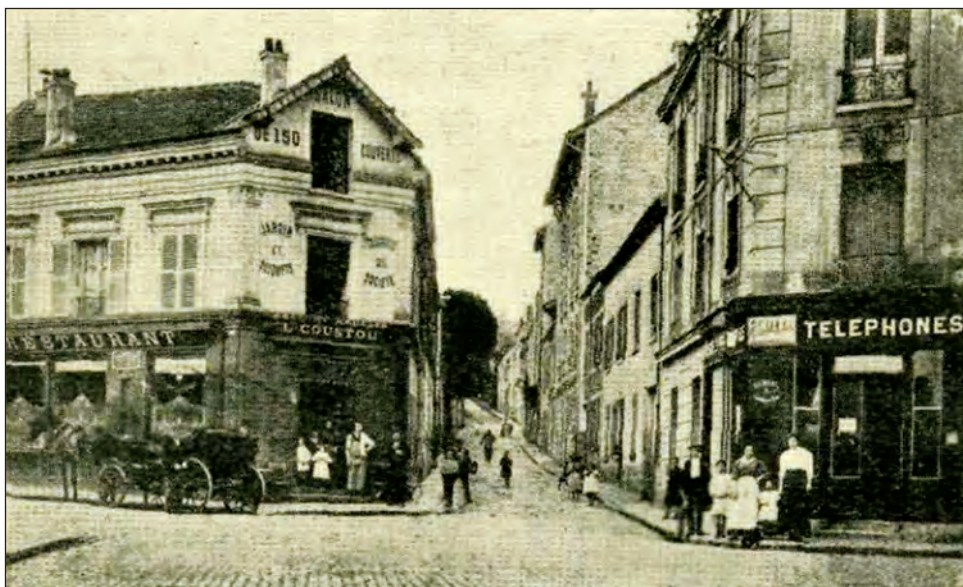
Fotografia nr. IV - Aripa Școlii în care locuiesc membrii.
Sursă: Ion Breazu, „Școala română din Paris”, Boabe de Grâu, anul I(1930), nr. 6: 332.

¹⁶ N. Iorga, „Școala Românească din Fontenay-aux-Roses” în *Cele Trei Crișuri – Revistă de Cultură*, anul al IV – lea (Nr. al VII – lea – iulie 1923): 103.

¹⁷ A se vedea: „La Croix pour le sous-directeur de l’École Roumaine? (1923)”. Accesat în data de 10 noiembrie 2018, https://www.fontenay-aux-roses.fr/fileadmin/fontenay/MEDIA/decouvrir_la_ville/histoire/Publications/Quinzaine/281-La_Croix_pour_le_sous-directeur_de_l_Ecole_Roumaine__1923_.pdf.

¹⁸ Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă ...*, 208; A se vedea, de asemenea: Stănculescu-Bârda, N. Iorga - *Concepția istorică ...*, 31; Stănculescu-Bârda, *Nicolae Iorga, așa cum l-au cunoscut ...*, 27.

¹⁹ „La Croix pour le sous-directeur de l’École Roumaine? (1923)”.

Fotografia nr. V - Fontenay-aux-Roses. Rue des Châtaigniers, strada în continuarea căreia se găsea Școala Română din Franța.

Sursă: Breazu, "Școala română din Paris", 333.

"...a consolida și dezvolta legăturile intelectuale existente între România și Franța și pentru a permite viitorilor maeștri ai învățământului superior din România să se angajeze în cercetări originale în instituțiile de înaltă cultură franceză..."²⁰.

De asemenea, aceeași publicație mai menționa faptul că Școala românească din Franța:

"...a fost creată(...) ca o imitație a școlilor franceze de la Roma și Atena, la inițiativa dr. N. Iorga, profesor la Universitatea din București..."²¹.

Analizând în profunzime semnificația locației alese de mentorul instituției, constatăm că aceasta a fost luată în calculul final²², în principal, pentru a evita tentațiile „ușoare” și „neintelectuale” ale Parisului²³. De asemenea, tot la propunerea acestuia, în cadrul școlii, se impuneau o serie de reguli riguroase în încercarea de a avea un control minim asupra tinerilor români sosiți pentru stagii academice. Dintre acestea pot fi menționate sumar următoarele reguli: servirea micului dejun și a cinei la sediul școlii, prezența obligatorie pe timpul nopții în

²⁰ "Le Temps", anul 62 (nr. 22.247 – 3 iulie 1922): 3.

²¹ "Le Temps", anul 62 (nr. 22.247 – 3 iulie 1922): 3.

²² Stănculescu-Bârda, N. Iorga - *Concepția istorică...*, 31; Stănculescu-Bârda, *Nicolae Iorga, așa cum l-au cunoscut...*, 27.

²³ Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă...*, 208.

dormitorul școlii, interdicția de a aduce musafiri în camere și interdicția de a locui împreună cu soțiile²⁴. Regulamentul de funcționare al celor două școli a fost publicat în „Monitorul Oficial al Regatului României” nr. 105 din 13 august 1921 și mai prevedea: „cele două instituții au caracterul unui „internat academic”, în care disciplina trebuia să fie foarte strictă. Școala din Franța acorda prioritate cercetărilor de arhivă și în biblioteci, cea din Roma se axa în principal pe arheologie. Fiecare din cele patru universități puteau recomanda câte doi membri pe an pentru fiecare Școală. Numărul de membri a fost fixat la 10 pentru fiecare din ele, în doar câteva cazuri urcând la 11-12”²⁵. Aceste reguli și restricții riguroase cât și distanța relativ mare până la bibliotecile și instituțiile de învățământ superior pariziene au generat numeroase nemulțumiri în rândul bursierilor. Dacă analizăm toate aceste aspecte, în contextul în care bursa acordată de statul român era relativ redusă din punct de vedere financiar pentru necesitățile și cheltuielile Parisului, constatăm că un număr însemnat de viitori universitari români au beneficiat de burse în cadrul instituției²⁶, în ciuda costurilor totale destul de ridicate ale unui astfel de stagiu. Explicațiile oferite de fondatorul instituției, cu privire la aspectele tratate anterior, la un an de funcționare efectivă a școlii și care au fost publicate în articolul „Școala Românească din Fontenay-aux-Roses” sunt relevante:

„Școala din Franța, a cărei conducere o am, n’a fost așezată în Paris chiar, ci pentru liniștea studiului în mica localitate, de o încântătoare poezie a naturii Fontenay-aux-Roses, care-și spune în nume chiar belșugul florilor. La o distanță foarte mică de capitală, cam o jumătate de ceas cu trenul sau cu tramvaiul până la Sorbona, membrii școlii au toate plăcerile aerului liber, ale mediului de frumusețe și sănătate.

Localul, care e proprietatea Statului român încă de la început, se compune dintr’un mare corp de clădire cu douăsprezece odăi în trei rânduri, din altul în față, cu aproape același număr de încăperi, dintr’un pavilion destinat Muzeului românesc, din două grădini și o destul de mare livadă. E așezat sus, lângă șoseaua care înconjoară fortificațiile și care duce, prin cea mai abundentă verdeață, într’o liniște ideală, deși la picioare e un întreg oraș, cu toate avantajele pe care le poate oferi”²⁷.

Școala Română din Franța venea complementar în procesul inexistenței unor instituții specifice care să se ocupe direct de aspectele academice dintre România și Franța și întreaga procesul început de misiunea universitară france-

²⁴ Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă ...*, 209.

²⁵ Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă ...*, 208, (nota 161).

²⁶ Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă ...*, 209.

²⁷ Iorga, „Școala Românească din Fontenay-aux-Roses ...”, 103.

Fotografia nr. VI – Domnișoara Maria Ventura(1888-1954) actriță și membră a Comedie-Française rostește un poem cu ocazia inaugurării Școlii Române din Fontenay-aux-Roses. Aceasta a mai fost cunoscută și sub numele complet de Aristida Maria Ventura, fiind născută la București, în data de 14 iulie 1888, având origini evreiești.

Sursă: *Le Petit Journal - Edition de Paris*, nr. 21.717 – 2 iulie 1922: 1.

ză în 1919. Inaugurarea a avut loc în data de 1 iulie 1922²⁸, după o pregătire anterioară și a fost marcată de fastul specific unui astfel de eveniment. Denumirea aleasă a fost ”**École Roumaine en France**”, creatorul instituției oscilând între acest nume și cel de „Institutul Român din Franța”²⁹, iar cu privire la inaugurarea din data de 1 iulie 1922 N. Iorga consemna în memoriile sale:

“Inaugurarea, mult zăbovită, din cauza deszicerilor ministrului Bérard³⁰ (în războiu cu Universitatea), a Școlii noastre. Asistă Appell, care vorbește și căruia-i răspunde Antonescu (sunt silit să adaug câteva cuvinte despre valoarea politică a înființării școlii), Brunot, Diehl, de Martonne, Glotz, deputatul Lorin, profesorul Brunel. Mă bucură în deosebi venirea vechiului meu profesor Bémont, pe care l-am cercetat acum două zile în locuința-i înflorită de la Croissy-sur-Seine. Se recitează (d-ra Ventura emoționează adânc prin imnul d-nei de Noailles către Ile-de-France și comorile ei)”³¹.

²⁸ Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă ...*, 208.

²⁹ Pentru consultarea unui studiu avizat referitor la această problemă istorică, a se vedea: Petre Țurlea, *Scoala română din Franța* (București: Editura Academiei Române, 1994): 17.

³⁰ Istoricul român se referă la politicianul și diplomatul francez Léon Bérard (1876-1960).

³¹ N. Iorga, *Memorii*, vol. al III-lea – Tristețea și sfârșitul unei domnii, (București: Editura „Națională S. Ciornei”, 1939): 309.

Festivitățile din data de 1 iulie 1922, desfășurate sub îndrumarea directă a lui N. Iorga³², au beneficiat de prezența unui număr important de personalități ale mediului academic francez, amintite și în memoriile iorghiste, între care îi amintim pe profesorul Paul Appell (1855-1930) – rector al Universității din Paris, profesorul Ferdinand Brunot (1860-1938) – decan al Facultății de Litere, profesorul Charles Diehl (1859-1944) – specializat în istoria artei, profesorul Em. de Martonne (1873-1955) – geograf specializat în problemele geografice românești³³, profesorul G. Glotz (1862-1935), filologul Clovis Brunel (1884-1971), profesorul Ch. Bemont (1848-1939) și actrița cu origini românești Maria Ventura (1888-1954)³⁴. Din partea statului român au fost prezenți la eveniment, în calitate de reprezentanți oficial, ambasadorul Victor Antonescu (1871-1947), ministrul României la Paris în această perioadă³⁵ și unul dintre consilierii Legației Române din Franța. Înaintea momentului festiv, în data de 2 mai 1922, istoricul C. Marinescu (1891-1982) îi va trimite o scrisoare istoricului N. Iorga din localitatea Fontenay-aux-Roses, prezentându-i discuțiile avute cu profesorii Universității Sorbona cu privire la sosirea istoricului român la Paris pentru susținerea unei serii de conferințe. Conform scrisorii, profesorul M. Roques (1875-1961) a remarcat după această discuție că „*invitațiunea trimisă d(umnea) voastră echivalează cu un schimb de profesori între România și Franța d(omnul)l E. de Martonne făcând începutul*”³⁶. Așa cum precizam anterior, publicația „Le Temps”, în numărul din 3 iulie 1922, a realizat o descriere fidelă a desfășurării evenimentului. Astfel, conform corespondentului acestei publicații, rectorul Universității din Paris, profesorul P. Appell, a susținut un discurs în calitate de reprezentant al Ministerului Instrucției Publice. În cadrul cuvântării sale, rectorul parizian a făcut un adevărat elogiu acțiunii întreprinse de N. Iorga și a promis concursul direct al universității pe care o conducea pentru crearea noului Institut de Studii Franco-Române, ce va funcționa în cadrul Școlii Române din Franța, iar la aceste afirmații, asistența a răspuns cu un puternic ropot de

³² Dan Berindei, *Români și Europa în perioadele premodernă și modernă* (București: Editura Enciclopedică, 1997): 410; A se vedea, de asemenea: Iorga, *Cugetări ...*, 298.

³³ Conrad, „Nicolae Iorga și elevii Școlii Române din Paris, la Fontenay-aux-Roses...”, 34.

³⁴ B. Theodorescu, *Nicolae Iorga (1871-1940 – Bibliografie* (București: Editura Științifică și Enciclopedică/Editura Militară, 1976) 81; A se vedea, de asemenea: Stănculescu-Bârda, *N. Iorga – Concepția istorică ...*, 32 și Stănculescu-Bârda, *Nicolae Iorga, așa cum l-au cunoscut ...*, 28.

³⁵ Țurlea, *Scoala română din Franța ...*, 17.

³⁶ Profesorul francez se referă la semestrul predat de geograful francez Emmanuel de Martonne la Universitatea din Cluj în anul 1921, în calitate de profesor aflat sub auspiciile misiunii universitare franceze. A se vedea: *Nicolae Iorga și Universitatea din Cluj – Corespondență (1919-1940)*, București: Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă și Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, 2005: 85.

aplauze. Discursul susținut de rectorul P. Appell a fost urmat de discursul diplomatului V. Antonescu, ministrul plenipotențiar al României în Franța, cel care, în numele guvernului român, le-a mulțumit și i-a felicitat pe profesorii N. Iorga și P. Appel pentru dedicarea de care au dat dovadă pentru acest rezultat³⁷. Conform aceleiași publicații, momentul festiv s-a încheiat cu un discurs elocvent rostit de creatorul noii instituții, cel care menționa:

„... tot ceea ce cultura franceză a dat deja României. De asemenea, el a arătat cum va funcționa școala românească, care va include o duzină de rezidenți, desemnați de diferite universități din România, dintre absolvenții și doctorii de litere, filologie, istoricii și artiștii.

Un festival artistic a urmat acestui eveniment frumos”³⁸.

Fotografia nr. VII – Desen în creion al Școlii Române din Fontenay-aux-Roses.

Sursă: Septime Gorceix, *„Les Amitiés Franco-Roumaines. L'école Franco-Roumaine de Fontenay-aux-Roses”*, *Les Annales politiques et littéraires – Revue Universelle, illustrée hebdomadaire*, nr. 2122 – 24 februarie 1924, Accesat în data de 19 decembrie 2018. www.gallica.fr.

în prima perioadă de funcționare, urmând directivele stricte ale lui N. Iorga. Într-o scrisoare trimisă către N. Iorga, în data de 4 iulie 1922, V. Ianculescu remarca modul în care: „Fontenay-ul a devenit cel mai filoromân oraș din Franța”⁴¹. În anul 1923, N. Iorga a analizat evoluția instituției în articolul

A doua zi, în data de 2 iulie 1922, a avut loc lansarea oficială a activității Școlii, iar în acest sens s-a organizat o serbare pentru locuitorii localității Fontenay-aux-Roses. Aceștia, pentru a-și manifesta simpatia față de România, au cerut să fie intonat imnul național al României în cadrul festivității³⁹, momentul fiind, de asemenea, menționat în memoriile lui N. Iorga⁴⁰. După festivitatea de deschidere, juristul Victor Ianculescu a fost desemnat să se ocupe de coordonarea efectivă a instituției,

³⁷ „Le Temps”, anul 62, nr. 22.247 – 3 iulie 1922: 3.

³⁸ „Le Temps”, anul 62, nr. 22.247 – 3 iulie 1922: 3.

³⁹ Țurlea, *Scoala română din Franța ...*, 17.

⁴⁰ Iorga, *Memorii ...*, 309.

⁴¹ Țurlea, *Scoala română din Franța ...*, 17.

„Școala Romanească din Fontenay-aux-Roses”, axându-se pe modul în care V. Ianculescu s-a ocupat de coordonarea edificiului educațional:

„Îngrijirea exemplară a dlui sub. director Victor Ianculescu, foarte bine cunoscut în cele mai distinse cercuri franceze, face ca instalația noastră să poată fi privită ca model pentru asemenea așezăminte.

Acolo dl. C. Marinescu a făcut lucrări de istorie care i-au asigurat stima profesorilor francezi, acolo dl. Alexandru Rosetti și-a redactat articolele pentru marea revistă de filologie “Romania”, acolo dl. N. Constantinescu și-a orânduit notele pentru chestia țărănească în Imperiul bizantin, acolo dl. Sanciu, Lambrino și Munteanu au cultivat științele filologice și d. Virgil Bogdan și-a pregătit studiile de filosofie; acolo și-a zugrăvit pânzele pictorul de mare talent care e Catul Bogdan. Am găduit și pe un tânăr filolog sas dl. Folberth. O bibliotecă neconținut adăugată stă la îndemâna cercetătorilor.

S’au primit multe vizite plăcute și unele de le represintanți iluștri ai nației prietene. Fototipia de față – reproducă și în acest studiu, n.n. – înfățișează între noi pe generalul Berthelot, atâta timp unul dintre sprijinatorii speranțelor noastre”⁴².

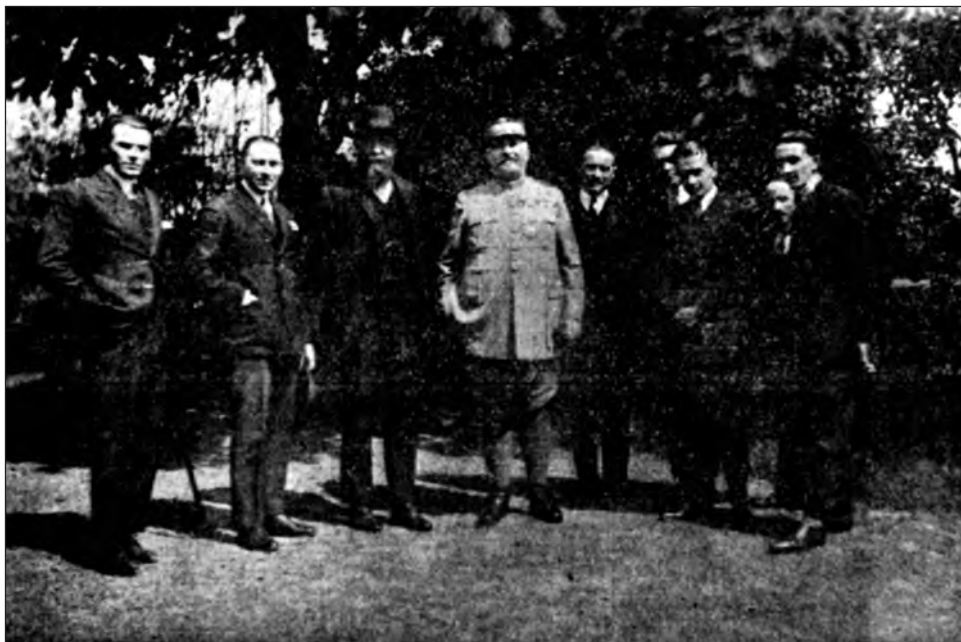
Funcționarea școlii sub coordonarea lui V. Ianculescu a cunoscut o evoluție fulminantă, acesta reușind să transforme o casă simplă cu două etaje într-o veritabilă unitate educațională: 12 camere, câte una pentru fiecare student, o sală de studiu, o bibliotecă de peste 3.000 de volume, un atelier de artă, săli de expoziție (pentru arta românească și pentru arta populară). Pentru toate aceste merite, directorul instituției românești a fost propus de autoritățile franceze, în anul 1923, pentru Legiunea de Onoare, în grad de cavalier.

Principalele rezultate obținute de bursierii români, în urma cercetătorilor întreprinse în Franța, în calitate de elevi ai Școlii din Fontenay-aux-Roses, vor fi publicate din anul 1923, în revista anuală “Mélanges de l’École Roumaine en France”⁴³. Dacă analizăm funcționarea concretă a instituției, din prima perioadă de funcționare a acesteia, constatăm că aceasta găzduia anual 12 bursieri, exclusiv bărbați – până în 1927 –, ce dețineau licențe în filologie sau istorie susținute în România la una dintre universitățile: București, Iași, Cluj și Cernăuți, plus un pictor sau sculptor, ce era ales dintre laureații Școlilor de Artă din București sau Iași⁴⁴. Cursanții aleși aveau o serie de obligații pe care aveau îndatorirea să le respecte. Istoricii și filozofii aveau obligația de a susține anual o cercetare științifică, iar artiștii plastici erau nevoiți să prezinte o operă artistică. În ultima parte a acestui proces de verificare a activității bursierilor, aceștia erau obligați să susțină un memoriu în fața directorului școlii cu privire la întreaga activitate

⁴² Iorga, *Școala Românească din Fontenay-aux-Roses ...*, 103.

⁴³ Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă ...*, 209.

⁴⁴ Jean-Yves Conrad, *Paris, capitala... României. Ghid al plimbărilor insolite pe urmele românilor celebri din Paris*, trad. Elisabeta Balint (Iași: Editura Junimea, 2006): 318.

Fotografia nr. VIII – Istorical N. Iorga, generalul H. Berthelot, conducerea instituției educaționale și câțiva studenți la Școala Română din Fontenay-aux-Roses în anul 1923.

Sursă: N. Iorga, „Școala Românească din Fontenay-aux-Roses” în *Cele Trei Crișuri – Revistă de Cultură*, Anul al IV – lea, Nr. al VII -lea – iulie 1923: 103.

întreprinsă în universitățile și bibliotecile franceze⁴⁵. Întrucât veniturile bursierilor erau insuficiente, așa cum menționam anterior, și având în vedere costurile vieții de zi cu zi din Franța acelei perioade, statul francez a acordat burse nominale de 800 de franci, la care se adăugau cei 300 de franci oferiți de școală⁴⁶. În anul 1936, N. Iorga rememora, în volumul „Școala Nouă” de Istorie – O lămurire definitivă”, momentul în care a fost creată și modul în care funcționa Școala Română din Fontenay-aux-Roses, raportându-se la foștii săi studenți cu care nu se mai afla în cele mai apropiate legături, după trecerea anilor:

”La școala, pe care eu am întemeiat-o prin proiectul de lege depus de mine, de la Fontenay-aux-Roses, ca și pe cea din Roma, am căutat prin toată influența pe care o aveam într’un Consiliu de Facultate unde, din cauza jignirilor nesancționate, nu mai pot călca de ani de zile, și nu fără pagubă pentru Facultate, ajunsă în minile unei clice de caracter vădit politic, să-i fac a ajunge la aceste școli menite să puie pe absolvenții Universităților noastre în legătură cu lumea științifică și cu întreaga cultură din Franța și din Italia. În acea școală pe care o conduceam eu, puind la îndemina membrilor ei prețioasele legături personale pe care le pot avea ca pro-

⁴⁵ Conrad, *Paris, capitala... României ...*, 318.

⁴⁶ Conrad, *Paris, capitala... României ...*, 318.

Fotografia nr. IX – Școala Română de la Paris, Fontenay-aux-Roses în anul 1925. Rândul de jos, de la stânga la dreapta: Ion Chinezu, Ion Ianculescu, Nicolae Iorga, I. M. Rașcu, Richard Hette. Rândul de sus, de la stânga la dreapta: Bazil Munteanu, Dumitru Murarasu, Petre P. Panaitescu, Vlad Bănățeanu, Vasile Băncilă, Dan Băjenaru.

Sursă: Elena Ilie, „Vasile Băncilă și P.P. Panaitescu. Pagini de corespondență” în *Acta Musei Tutovenssis*, nr. 1 – 2015: 46.

fesor agreat la Sorbona și ca unul din pușinii membri asociați ai Institutului de Franța, am avut o deosebită grijă și, în ce privește sănătatea zdruncinată a unora dintr'înșii, pentru aceia cărora credeam că li voi fi lăsat sentimente care mă iluzionam că-mi sînt datorite. (...)

*Biblioteca pe care, cu ajutorul atît de harnicului conducător permanent, ca subdirector, al școlii, d. Victor Ianculescu, am adunat-o în frumoasa clădire cumpărată de mine*⁴⁷.

Ultima perioadă din istoria Școlii Române din Franța a fost nefastă, fiind marcată de cursul evenimentelor lugubre ce s-au abătut asupra continentului european. În anul 1940, după ocuparea Parisului de către trupele germane, Școala Română din Fontenay-aux-Roses își va înceta activitatea. Ulterior, în luna mai 1941, printr-un nou Decret-lege de reorganizare a celor două școli, Școala Română din Paris și „sora ei italiană” au reintrat în unele dintre atribuțiile lor inițiale și au fost numiți doi noi directori: Scarlat Lambri- no (1891-1964) – Școala Română din Roma și C. Marinescu (1891-1982) –

⁴⁷ N. Iorga, „Școala Nouă” de Istorie - O lămurire definitivă (Vălenii-de-Munte: Tipografia „Dacina Românească”, 1936): 5.

Școala Română din Paris⁴⁸. Se pare că fostul director al instituției, V. Ianculescu a rămas în cadrul Școlii până în 1942⁴⁹, însă fără a avea o funcție de primă importanță în organigrama internă. În ciuda redeschiderii, condițiile de funcționare ale Școlii Române din Franța au fost vitregite de vremurile în care își desfășura activitatea, studenții fiind în imposibilitatea de a ajunge în Franța din cauza războiului ce cuprinsese întregul continent. De asemenea, studenții aveau obligația de a face dovada că „*au luptat cel puțin 6 luni pe frontul de Răsărit în actualul război*”⁵⁰. Acest fapt îl va face pe C. Marinescu să solicite Academiei Române să îi recunoască drept bursieri temporari pe nouă dintre tinerii români aflați la studii la Paris⁵¹. În anul 1947 apar alte probleme în funcționarea Școlii, iar ulterior, în anul 1948, după ce puterea comunistă reușește să preia toate pârghiile de conducere ale fostului Regat al României, prin noua „Lege a Învățământului”, cele două Școli au fost desființate oficial⁵², sub semnătura nomencluristei Ana Pauker (1893-1960). Sub această lege a intrat și destinul istoricului C. Marinescu, ultimul director al Școlii Române din Franța, acesta fiind demis din funcția de conducere, exclus din Academia Romană, iar în acest context marcat de numeroase vicisitudini a ales să se stabilească în Occident pentru restul vieții⁵³.

Negura comunismului a afectat iremediabil soarta instituției din capitala Franței, aceasta fiind marcată de incertitudine, în anii următori. În anul 1960⁵⁴ – sau 1962 –, clădirea a fost vândută de statul român comunist companiei cu specific imobiliar „Val Content”⁵⁵, iar în anii următori clădirea istorică a fost demolată⁵⁶, pe terenul respectiv construindu-se blocuri de locuințe⁵⁷. Situația actuală a locației este tristă, întrucât nimic nu amintește de locul în care, în perioada interbelică, se pregăteau generațiile de tineri intelectuali români, numele străzii fiind schimbat din „Châtaigniers” în „Jean Lavaud”⁵⁸. Conform istoricu-

⁴⁸ Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă ...*, 209.

⁴⁹ A se vedea: „La Croix pour le sous-directeur de l'École Roumaine? (1923)”.

⁵⁰ Veronica Turcuș, Șerban Turcuș, *Între cultură, șantaj și spionaj. Accademia din Romania la crepuscul (1947-1955) - Studiu și documente* (Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2017): 8-9.

⁵¹ Turcuș, Turcuș, *Între cultură, șantaj și spionaj ...*, 9.

⁵² Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă ...*, 209.

⁵³ Turcuș, Turcuș, *Între cultură, șantaj și spionaj ...*, 9-n. 5.

⁵⁴ Virgil Căndea, *Mărturii românești peste hotare. Creații românești și izvoare despre români în colecții din străinătate*, Vol. al II - lea – Finlanda-Grecia, ed. I. Feodorov (București: Editura Biblioteca Bucureștilor, 2011): 12.

⁵⁵ A se vedea: „La Croix pour le sous-directeur de l'École Roumaine? (1923)”.

⁵⁶ Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă ...*, 208-n. 162.

⁵⁷ Căndea, *Mărturii românești peste hotare ...*, 12.

⁵⁸ „La Croix pour le sous-directeur de l'École Roumaine? (1923)”.

lui L. Nastasă, în perioada actuală, în zona Școlii Române din Fontenay-aux-Roses și-a găsit locul o importantă arteră de circulație⁵⁹.

După căderea comunismului a existat o tentativă de revitalizare a spiritului instituției. Astfel, în data de 2 aprilie 1997, prin adresa nr. 31, Biroul Permanent al Camerei Deputaților, în conformitate cu art. 86 din Regulamentul Camerei Deputaților, a sesizat pentru examinare și avizare Comisia pentru Buget, Finanțe și Bănci cu privire la propunerea legislativă de Reînființare a Școlii Române din Franța⁶⁰. În urma dezbaterilor proiectul a primit aviz „negativ” din partea Comisiei pentru Buget, Finanțe și Bănci, în data de 22 aprilie 1997. Curios este faptul că acest aviz a fost acordat cu majoritatea voturilor, întrucât, în viziunea membrilor comisiei de analiză din expunerea de motive și din propunerea legislativă, nu rezultau cu claritate și fără echivoc următoarele elemente: „Ce rol ar fi urmat să aibă viitoarea instituție – unitate de studiu (institut sau bibliotecă) sau unitate de cazare – internat sau cămin –?”, „Care era relația dintre universitățile românești ce urmau să selecteze studenții pentru burse și instituțiile de învățământ franceze unde aceștia urmau să studieze?”, „Bursele de studiu vor fi oferite de universitățile românești sau de cele franceze?”, „Instituția va avea caracter universitar sau postuniversitar?”, „Ce recunoaștere vor avea diplomele obținute după stagiile efectuate la instituția de învățământ?”, „Cine anume va suporta cheltuielile de funcționare pentru această instituție și salariile personalului – luându-se în calcul că Ministerul Învățământului și Academia Română nu au capitalul bugetar pentru acest gen de cheltuieli în afara țării –?”. În finalul avizului negativ se constata lipsa unui imobil unde ar putea funcționa instituția, întrucât fosta locație a fost vândută după desființarea Școlii Române din Franța în anul 1948⁶¹. După această propunere laudabilă, o astfel de inițiativă nu a mai fost luată în calcul de nici un alt membru al legislativului român și astfel a încetat definitiv o parte din spiritul românesc în Franța.

Școala Română din Fontenay-aux-Roses a facilitat formarea majorității istoricilor români din perioada interbelică și a contribuit la formarea unui număr important de oameni de cultură, iar multe din studiile acestora au fost documentate sau publicate sub egida acestei instituții. În România actuală, idealul generației de istorici români – în special a istoricilor ce sunt angrenați în cariere diplomatice – ar putea fi revitalizarea acestui laudabil proiect inter-

⁵⁹ Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă ...*, 208-n. 162.

⁶⁰ A se vedea documentul: „Avizul asupra propunerii legislative privind reînființarea Școlii Române din Franța” București: Parlamentul României – Camera Deputaților – Comisia pentru Buget, Finanțe și Bănci, nr. XXXVI/2/214 din 22.04.1997: 1. Accesat 19 noiembrie 2018, <http://www.cdep.ro/comisii/buget/pdf/1997/av031.pdf>.

⁶¹ „Avizul asupra propunerii legislative privind reînființarea Școlii Române din Franța...”, 1.

belic. Bucureștiul deține un monumental Institut Francez, ce continuă vechea tradiție franco-română, fiind un loc în care se simte și se trăiește franțuzește în mijlocul capitalei României. De asemenea, diplomația culturală franceză își face simțită prezența în Iași, Cluj și Timișoara prin institute culturale de anvergură și în restul orașelor mari ale României și Republicii Moldova prin sistemul educațional „Alianța Franceză”. În fața acestui adevărat exercițiu de diplomație culturală, statul român încearcă să își promoveze cultura și valorile pe tărâm francez prin I.C.R., entitate ce ține de Ambasada României la Paris, și prin proiectul „La Maison Roumaine” al profesorului și ambasadorului Alexandru I. Herlea(n. 1942). Dacă aceste proiecte sunt suficiente pentru reprezentarea în sfera diplomației culturale a statului român, istoria și viitorul vor decide. O nouă Școală Românească în Franța ar putea recupera o parte din acest decalaj, iar memoria Școlii Române din Fontenay-aux-Roses merită să fie adusă în prim planul vieții culturale româno-franceze ori de câte ori acest lucru este cu putință. Poate că în anii sau deceniile viitoare se vor găsi oamenii de stat capabili să refacă din propria cenușă această „Pasăre Phoenix” a culturii, educației și diplomației românești.

Rezumat

Începutul secolului al XX-lea a fost puternic marcat de Primul Război Mondial, iar între rezultatele neprevăzute de după acesta constatăm o creștere exponențială a relațiilor culturale dintre state implicate în aceleași tabere combatante. Dacă analizăm, în mod expres, relațiile culturale româno-franceze din această perspectivă, constatăm că avem de a face cu un adevărat exemplu de colaborare culturală pe continentul european, întrucât rar au mai existat alte exemple de conlucrare atât de pronunțate. Primul pas concret al acestui proces lăudabil a fost semnarea, în data de 15 iunie 1919, la București, Convenției Educaționale Poincaré-Angelescu, convenție prin care statul francez se oferea să își ofere suportul său pentru consolidarea învățământului românesc în special în noile provincii ce intrau în componența statului român. Astfel, lua naștere la București misiunea universitară franceză, ca entitate de sine stătătoare, izvorâtă din această convenție, iar ulterior, în anul 1924, era înființat Institutului Francez de Înalte Studii. Prin cele două acțiuni concrete, statul francez prelua inițiativa și oferea sprijinul promis pentru „sora latină din estul Europei”. În aceeași perioadă, acțiunile Regatului României, în acest sens, au fost mult mai anevoioase, fiind nevoie de o inițiativă privată a istoricului N. Iorga pentru ca mediul politico-educational de la București să discute posibilitatea de înființare a Școlilor Române din Franța și Italia. În privința Școlii Române din Franța, istoricul N. Iorga se va ocupa de toate demersurile pentru a vedea fiabilă

această instituție: alegând o clădire în pitoreasca localitate din suburbia Parisului - Fontenay-aux-Roses, pe care o va cumpăra în numele statului român, propunând legea specială în Parlamentul României, intervenind în mediul politic francez, pe toate căile disponibile, pentru a vedea proiectul realizat, și supervizând întreaga entitate educațională pentru întreaga sa viață. Inaugurarea oficială a Școlii Române din Fontenay-aux-Roses a avut loc în data de 1 iunie 1922, iar din acel moment localitatea și școala au devenit cele mai importante locuri ale studenților români din Franța. Funcționarea școlii a facilitat accesul doctoranzilor români, în domeniile umaniste, la resurse livrești indispensabile pentru studiu și creație, iar majoritatea istoricilor români cu studii importante în perioada interbelică au beneficiat de burse în interiorul școlii. Instaurarea comunismului a distrus acest loc dedicat învățământului românesc, întâi prin închiderea porților și, ulterior, prin vinderea întregului stabiliment. După vânzare, în anii următori, clădirile stabilimentului au fost dărâmate pentru construirea unor facilități moderne și astfel s-a așternut uitarea peste ceea ce a fost Școala Română din Franța. În anul 1997, în Parlamentului României a existat propunerea ca acest proiect interbelic să fie revitalizat, însă propunerea s-a lovit de avizul negativ al comisiilor specializate și niciodată nu a mai fost discutată această posibilitate.

Cuvinte cheie: Școala Română din Franța, Nicolae Iorga, Fontenay-aux-Roses, cultură română, bursă de cercetare.

Vasile-George Ursu, „Ștefan cel Mare” University of Suceava,
Romania, e-mail: ursuv.george@gmail.com